

sätt som källorna; som en skattkista att hämta ett spännande, illustrativt exempel ifrån. Det är inte tolkningarna, perspektiven eller analysen som tidigare forskning bidragit med som lyfts fram. Sällan nämns en forskare i brödtextern och nästan aldrig förs då ett samtal med denna. Sandén vill nyansera bilden av ett förtryckt vadmalsgrått folk, men den läsare som inte är insatt kan lockas att tro att hon där gör något nytt. Underrubriken för det avslutande kapitlet är "en syntes". Begreppet inbjuder till tanken att motstridiga eller åtminstone skilda tolkningar av ett fenomen presenterats och att författaren av dem skapat en ny syn, men så är alltså inte fallet.

Med blicken riktad mot livets fester och glädjeämnen ges en annan bild av 1600-talet än om fokus varit på materiella villkor, ojämlikhet och våld. Denna bild presenteras av Annika Sandén i *Fröjdelekar* medryckande och kunnigt, om än inte på ett utmanande och nytt sätt.

Linnéuniversitetet

MALIN LENNARTSSON

Jonas Lindström (red.), *Fantastiska verb: Hur man fångar uppgifter om kön och arbete, Västmanland 1720–1880* (Uppsala: Uppsala universitet, Historiska institutionen 2020). 220 s.

Gender and Work är ett stort forskningsprojekt vid Historiska institutionen på Uppsala universitet "vars övergripande syfte är att öka kunskapen om hur kvinnor och män försörjde sig i äldre tid" (s. 5). År 2017 publicerade projektets forskare den rika och uppslagsgivande antologin *Making a living, making a difference* (red. Maria Ågren), som var ett empiriskt och metodologiskt nyskapande bidrag som kommer att försvara sin plats som standardreferens inom forskning om arbete och kön under lång tid framöver. Nu har projektet gått in i en andra fas, vilket flyttar forskningen framåt i tid till perioden 1720–1880, samt snävar in den geografiskt, till Västmanland. Under Jonas Lindströms redaktörskap presenteras i *Fantastiska verb* ett slags uppladdning inför denna andra del av projektet, med fokus på källorna.

Till skillnad från många forskningsprojekt där forskare slagit sig samman av strategiska skäl där var och en forskar inom sitt expertområde relativt fristående från övriga deltagare, framstår *Gender and Work* som ett genuint kollektivt projekt. Projektet har utvecklat en egen metod (den verbinriktade metoden, presenterad till exempel av Elisabeth Gräslund Berg *et. al.* i *Historisk tidskrift* 133:3 (2013), "Praktiker som gör skillnad: Om den verb-inriktade metoden") och en i enlighet med denna metod uppförd databas, men också egna definitioner av till exempel arbete och gemensamma teoretiska an-

greppssätt. Det kollektiva anslaget skapar också viss distans, det är svårt att säga något om de enskilda författarnas bidrag, då varje kapitel är format i samma mall och upprepar samma förhållningssätt till den verbinriktade metoden.

I antologins inledande kapitel presenterar Lindström idén med boken: att undersöka de utvalda källornas validitet i relation till att studera kvinnors arbete historiskt. I det andra kapitlet står Västmanland och dess närings- och befolkningsstruktur under tidsperioden i fokus. Därefter följer sex kapitel som presenterar lika många källtyper vilka används i *Gender and Work*-projektets andra del, i tur och ordning: Ortsbeskrivningar, mantalslängder och mantalsuppgifter, räkenskaper, domböcker, supplikmål samt egodokument (dagböcker och memoarer).

Det är uppfriskande men samtidigt en aning repetitivt att följa forskarnas process med källorna. Uppfriskande, eftersom det är en del av historikerhantverket som inte så ofta får detta stora utrymme och för att ordet källkritik i samtidsdebatten ofta tycks få ett slags generell betydelse av att tänka förnuftigt. I *Fantastiska verb* är det i stället de klassiska kriterierna närhet, beroende och tendens (äktheten tas i huvudsak för given) som används för att analysera varje källas reliabilitet och framförallt validitet i relation till frågan: vad säger denna källa om vad kvinnor och män gjorde för att försörja sig? Uppfriskande också för att boken tar sig an den på sätt och vis självklara men i praktiken ack så besvärliga frågan om huruvida funnen historisk förändring består i faktisk förändring eller i att nya århundraden erbjuder nya eller förändrade källtyper.

Varje kapitel inleds med en noggrann presentation av källtypens tillkomst och tillgänglighet, varpå följer en översiktlig presentation av källans användning i tidigare forskning. Därefter listas och diskuteras i vilken utsträckning olika typer av arbete – eller försörjningsaktiviteter, för att följa bokens terminologi – som källan innehåller. Slutsatserna som avslutar varje kapitel sammanfattar därmed inte resultat i form av svar på frågan vad kvinnor och män gjorde för att försörja sig, utan på vilka sätt källtypen har potential att ge svar på den frågan. Detta kan presenteras som i kapitel 4: "Mantalsskrivningsmaterialets styrka är snarare att det kan ge en lokal kontext till de försörjningsaktiviteter vi hittar i andra källor." (s. 95) Eller som i kapitel 7: "För att studera arbete är supplikmålen främsta egenskap istället att materialet ofta involverar flera parter som beskriver varandras inbördes försörjningsrelation, där många arbetsaktiviteter ingår i en redogörelse för en *arbetsrelation*." (s. 164, kursiv i original) Känslan blir att bokens texter kanske är till större nytta för författarnas fortsatta arbete än för läsaren, vilket också framgår redan på första sidan av inledningskapitlet där bokens syfte anges som "att lägga en stabil grund för historiska studier av

kön och arbete” (s. 9). Emellertid finns flera tydliga användningsområden för boken. Den fungerar som en ingång till *Gender and Work*-projektet och som en vägledning och presentation, diskussion eller inspiration rörande särskilda källtyper. Bokens potential för metodundervisning framstår också som mycket stor. Slutligen kan nämnas att *Fantastiska verb* ger god insikt i hur infernaliskt svårt det är att fånga kvinnors arbete historiskt, även för ett projekt med så jämförelsevis stora resurser som *Gender and Work*.

Fantastiska verb handlar uttryckligen om källkritik, men i grunden finns förstås också teoretiska antaganden. Det är möjligen ogint att efterfråga en omfattande teoretisk diskussion i en bok som poängterar som sitt syfte att utreda källornas validitet, men uppdelningen mellan vilka aspekter av materialet som diskuteras och vilka som lämnas därhän förefaller ändå en smula begränsande. Författarna påvisar till exempel att i alla källtyper är mäns försörjningsaktiviteter både mer vanligt förekommande än kvinnors och tydligare och mer specifikt beskrivna. Men hur kan detta förstås? Författarna nämner olika uppslag, så som i kapitel 8, där det sägs att det är rimligt att anta ”att mäns arbete i motsats till kvinnors arbete sker offentligt eller utomhus och därmed är synligt för alla, medan kvinnors inte är det, eller att det faktiskt tillerkänns större värde” (s. 187). Men detta är två skilda antaganden av stor vikt för tolkningen. I det avslutande kapitlet konstateras att ”[m]än har uppenbarligen tenderat att beskriva mäns arbete mer detaljerat än kvinnors arbete; vad detta beror på kan diskuteras” (s. 205). Även om det delvis hade varit en annan bok, så hade en sådan diskussion varit intressant att ta del av, eftersom aldrig så väl utförda källkritiska ansträngningar inte kan förklara obalansen i beskrivningar av mäns och kvinnors arbete i källorna.

En teoretisk diskussion om vilket antagande rörande könsfördelningen av samhällets totala arbetsinsats som är rimlig förs i det avslutande kapitlet. Där väger Maria Ågren samman de olika källtypernas egenskaper och gör en rad beräkningar som tankeexperiment för att värdera källornas täckning av mäns och kvinnors försörjningsaktiviteter. Projektets källor och resultat jämförs genom hela boken med ett slags syskonprojekt till *Gender and Work* i England, lett av Jane Whittle och Mark Hailwood. Whittle och Hailwood gör det teoretiska antagandet att fördelningen var 50/50 mellan män och kvinnor, vilket i *Fantastiska verb* anförs som ett av flera tänkbara sätt att förstå saken (s. 207). Diskussionen om bakgrund till och konsekvenser av de olika antagandena, som Whittle till exempel har utvecklat i ”A critique of approaches to ‘domestic work’: Women, work and the pre-industrial economy” (*Past & Present* 243:1, 2019), får emellertid betydligt mindre plats i *Fantastiska verb*. Ett exempel på detta syns i kapitel två, där Västmanlands näringsstruktur presenteras. Jord- och skogsbruk, hantverk och konstruktion, transport samt handel diskuteras utförligt, medan sådant som att producera

mat och tillverka kläder – sysslor som brukar hänföras till ”domestic” för att använda Whittles analys – nämns helt kort som att de ”kvarstod under hela perioden” (s. 42) och beskrivs inte som definierande för näringsstrukturen.

Fantastiska verb är en generös och pedagogisk presentation och diskussion av *Gender and Work*-projektets källor – en rundvandring i projektets verkstad. Den som vill veta mer om resultaten i form av genusarbetsdelning i 1800-talets Västmanland får emellertid invänta en ny publikation som *Making a living, making a difference*. Men forskning om genus och arbete är tidskrävande, av skäl som en läsare av *Fantastiska verb* får synnerligen god inblick i.

Stockholms universitet

CAROLINA UPPENBERG

Roddy Nilsson & Marie Eriksson, *Ilska, desperation och lömska försåt: Våldsamma kvinnor i 1800-talets Sverige* (Lund: Nordic Academic Press 2020). 261 pp.

The volume by Roddy Nilsson and Marie Eriksson investigates women's use of physical violence in nineteenth century Sweden. It seeks to understand women's violence in a historical context by engaging with four themes: homicide (chapter 2), neonaticide (chapter 3), non-deadly violence towards others (chapter 4) and finally, violence by women towards their own bodies (chapter 5), that is, suicide and death resulting from failed attempts at abortion. The book is a result of a project funded by the Swedish Research Council (Vetenskapsrådet) "Evil women or desperate housewives?", conducted by the authors 2013–2018. The authors, Nilsson and Eriksson, are historians working on historical criminology and social work respectively, both with an established academic record.

The title of the project also reflects the framework of the volume at hand. The authors question, and set aside, what they claim to be the usual feminist perspective on women as victims, either of violence conducted by men or of patriarchal society, which forced women to resort to violence. Violence has usually been considered as an action predominantly committed by men. Subsequently, with the exception of infanticide, women's violence has not been deemed important. To counter this trend, the book treats historical women as active agents responsible for at least parts of their actions, and as such subjects in their own lives.

As the authors state, using records from lower courts and the court of appeal, they have found more court cases that investigated women committing